

Podskupiny chromu, sloučeniny a charakteristika

Skupina chromu se nachází v 6. skupině. Obsahuje kovy chrom Cr, molybden Mo, a wolfram W. Chemickým chováním můžeme do této skupiny zařadit i aktinoid uran U.

Prvky 6. skupiny se mohou stabilizovat odtržením 6 elektronů. Vzniká elektronová konfigurace vzácného plynu, dosahují oxidačního čísla VI. Tento oxidační stav je nejstálejší. Tento stav není realizován tvorbou iontové vazby, jen vznikem vazby kovalentní.

Prvky skupiny chromu dosahují i nižších oxidačních stavů. Proto jsou typičtí představitelé přechodných kovů. Největší stabilitu oxidačních stavů má chrom.

Odolnost kovů proti působení chemických prvků a sloučenin stoupá ve skupině s rostoucím atomovým číslem – od chromu k wolframu. Chrom reaguje s halogeny, molybden nereaguje s jodem a wolfram při vyšších teplotách nereaguje s jodem ani s bromem.

Největší ochotu reagovat s kyslíkem, chalkogeny, uhlíkem, křemíkem nebo borem má chrom.

Žádný z kovů nereaguje s vodíkem. Podobně se mění i schopnost kovů reagovat s kyselinami. Aktinoid uran porušuje všechny uvedené relace. Uran vykazuje velkou reaktivitu k prvkům i sloučeninám, reaguje s kyselinami i hydroxidy, podléhá reakci s vodíkem. Uran je velmi reaktivní, elektropozitivní a neušlechtilý kov.

Chrom

Elektronová konfigurace valenční sféry: $4s^1 3d^5$

V elektronové konfiguraci dochází k přesmyknutí.

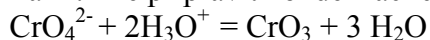
Nejstálejší a nejběžnější oxidační číslo chromu je VI, III, popř. II (bez přítomnosti redukovatelných látek)

Elementární chrom je na vzduchu stálý, jeho povrch se pasivuje (při laboratorní teplotě). Rozpouští se v HCl a H₂SO₄. Při reakci s hydroxidy alkalických kovů poskytuje chromany.

Významné oxidy:

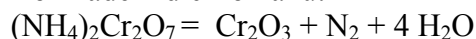
Oxid chromový CrO₃ – silně kyselý, kovalentní charakter, při reakci s vodou dává roztok kyseliny chromové. Oxid chromový je oxidační činidlo, některé jeho reakce jsou bouřlivé.

Oxid chromový je amfoterní látka, ve vodě se nerozpouští. Pokud je žíhán nereaguje s kyselinami. Lze připravit kondenzací chromanů v kyselém prostředí.

Příprava oxidu chromitého:

a) Rozkladem dichromanu:

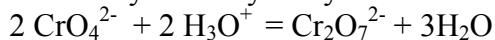

b) Redukcí chromanů a dichromanů (např. uhlíkem)

Hydroxid chromitý Cr(OH)₃ je amfoterní látka. Při reakci se silnými zásadami vznikají hydroxochromitany, s kyselinami pak soli chromité.

Oxidy a hydroxidy chromu jsou vesměs málo stábe.

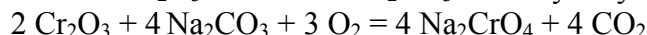
Chromany – soli kyseliny chromové H₂CrO₄. Chromanový anion je zabarvený žlutě.

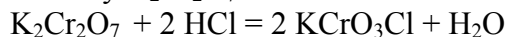
Chromanový anion podléhá kondenzační reakci a vzniká oranžový polychromanové anionty. Chromany a polychromany jsou silná oxidovadla.

Chromany připravujeme:

- Neutralizací vodných roztoků kys. chromové
- Oxidace Cr_2O_3 v tavenině Na_2CO_3 vzdušným kyslíkem:

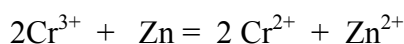

V chromanovém aniontu může dojít k náhradě atomu kyslíku halogenem – vzniká halogenochromanový anion, který se vyskytuje v halogenochromanech např. chlorchroman draselný $\text{K}_2\text{Cr}_2\text{O}_7$

Při nahrazení 2 atomů kyslíku získáme červenou kapalinu - dichlorid-dioxid chromový CrCl_2O_2 , která

Sloučeniny obsahující brom nebo jod nelze připravit. Při přímém slučování s halogeny dosahuje chrom oxidačních čísel V a IV, a to jen při vzniku fluoridů. S ostatními halogenidy má chrom oxidační číslo III, redukcí chromitých halogenidů vodíkem vznikají halogenidy chromnaté. Ve vodných roztocích se chromité sloučeniny redukují na chromnaté sloučeniny působením kovového prášku chromu nebo zinku:

Chromnaté soli mají modré zbarvení a jsou velmi účinná redukovačla. Dovedou za vhodných podmínek redukovat protony z vodného roztoku na elementární vodík.

Jako stálý sulfid se uvádí Cr_2S_3 , který lze získat přímou syntézou prvků.

Mezi další sloučeniny chromu patří nitridy a karbidy: CrN , CrN_2 a Cr_3C_2 .

V komplexních sloučeninách vystupuje chrom jako kation chromitý, obvyklý ligand jsou halogenidy, CN^- , SCN^- a další.

Použití:

Oxid chromový

Pokovovací lázně

Oxidační činidlo

Výchozí látka pro přípravu organokovových sloučenin a esterů kys. chromové

Chromité soli a chromany

Barvení tkanin

Moření a leptání kovů

Vyčiňování kůží

Chromany mají využití při výrobě organických barviv

Chrom se využívá jako organický pigment, při výrobě slitin neželezných kovů, protikoroziní ochrana součástí.

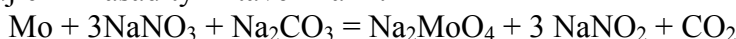
Sloučeniny chromu s oxidačním číslem VI jsou toxické.

Molybden

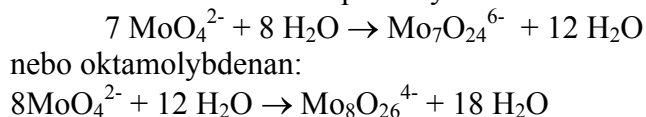
Elektronová konfigurace $5s^1 4d^5$

Nabývají oxidačního čísla VI. Molybden s oxidačním číslem IV je stálý. Běžné jsou i sloučeniny s oxidačním číslem V, III a II.

Kovový molybden je odolná vůči kyselinám. Jako kov není ušlechtilý – odolnost vůči kyselinám je díky pasivace povrchu. Rozpouští se v horké HCl a H_2SO_4 . Molybden reaguje s oxidujícími zásaditými taveninami:

Chování oxidů se liší od sloučenin chromu. MoO_3 je nerozpustný ve vodě, má vysoký bod tání a má menší kyselost a oxidační účinky než u oxidu chromového. Redukcí MoO_3 vodíkem získáme MoO_2 . Mezi stupně této reakce jsou atomy Mo s oxidačním číslem VI, V, IV. MoO_3 reaguje s oxidy nebo hydroxidy alkalických kovů a vznikají molybdenany, tedy nejstálější sloučeniny molybdenu. Oxidační účinky jsou slabší než oxidační účinky chromu. Molybdenový anion má sklon k polykondenzaci, která je pozorovatelná v neutrálních a kyselých roztocích. MoO_4^{2-} je stálý pouze v alkalickém prostředí. Pokud přidáme kyselinu, nastává kondenzace na heptamolybdenan.

Kondenzaci může podléhat molybdenanový anion za účasti cizích aniontů, které mají podobnou kondenzační schopnost. Tvoří tzv. heteropolyanionty.

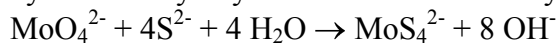
Kyselina molybdenová $\text{H}_2\text{MoO}_4 \cdot \text{H}_2\text{O}$ oproti kyselině chromové nemá oxidační účinky. Je málo rozpustná ve vodě, čímž se také liší od kyseliny chromové. Kyselina lze připravit vytěsněním silnou minerální kyselinou z molybdenanu.

Halogenidy molybdenu jsou odvozeny od oxidačních stavů VI, V, IV, III, II. Fluor díky velké hodnotě elektronegativity stabilizuje vyšší oxidační stavy Mo (MoF_6 , MoF_5 , MoF_4 , MoF_3), jod stabilizuje nižší oxidační stavy Mo (MoI_4 , MoI_3 , MoI_2).

Struktura nižších halogenidů molybdenu je složitá.

Halogenidy Mo podléhají při reakci s vodou hydrolyze, halogenidy nižších oxidačních stupňů se za přítomnosti kyslíku oxidují.

Molybden tvoří 2 stálé sulfidy – MoS_2 a MoS_3 . Molybdenanový anion tedy nahradil atomy kyslíku atomy síry za vzniku tetrathiomolybdenanového aniontu:

Molybden podobně jako chrom tvoří intersticiální nitridy a karbidy (Mo_2N , MoC), které mají velmi kompaktní mřížku. Jsou také tvrdé a mají malou těkavost.

Molybden má velkou schopnost tvořit komplexní částice, především v oxidačních stavech VI, V a IV. Jako středový atom může dosáhnout velmi vysokých koordinačních čísel (častý výskyt jako koordinační číslo 8). Ligandy tvoří CN^- , SCN^- , F^- , Cl^- , O^{2-} , OH^- , organické anionty a molekuly – chaláty a anorganické oxoanionty.

Organokovové sloučeniny Mo tvoří rozsáhlou skupinu. Mo se váže na CO a vznikají karbonyly a jejich deriváty. Mo je schopen vazby s anionty C_5H_5^- , s anionty boranů i s alkyly a aryly. I v organokovových sloučeninách se nacházejí vazby Mo — Mo a Mo — halogen.

Využití má molybden v elementárním stavu v ocelářství – výroba speciálních slitin s velkou chemickou odolností. Jejich sulfidy se využívají jako maziva, heteropolymolybdenany v analytické chemii a smíšené oxidy, které mají intenzivní modré zabarvení. Smíšené oxidy se využívají v analytické chemii nebo v barvářství.

Wolfram

Jeho elektronová konfigurace valenční sféry je $6x^25d^4$. Wolfram se snaží stabilizovat se na oxidační stav VI, dosažitelné jsou i nižší oxidační stavy, ale snaha k realizaci je minimální.

Oxid wolframový a wolframany nemají skoro žádné oxidační účinky.

Kyselina wolframová je nerozpustná ve vodě, vzniká vytěsněním z wolframů – silnějšími minerálními kyselinami. Je málo kyselá, nemá žádné oxidační účinky.

Wolframany polykondenzují v kyselém prostředí, tvoří izopolyanionty a při přítomnosti vhodných cizích aniontů i heteropolyanionty.

Redukcí wolframů alkalických kovů se tvoří tzv. wolframové bronzy – zabarvené tuhé fáze. Wolfram je částečně redukován na W^V a složení látek je tedy nestechiometrické.

Wolfram je velmi podobný molybdenu – v existenci, vlastnostech binárních sloučenin, chování a dalších ternárních sloučenin. Organokovové sloučeniny i jejich variabilita jsou méně rozsáhlé. Totéž platí pro komplexních sloučenin wolframu.

Wolfram může být koordinován v oxidačním stavu VI jen několika druhy ligandů. Nižší stavy nejsou běžné.

Wolfram se využívá v elementárním stavu jako konstrukční materiál, který slouží k výrobě zařízení používaných ve vědě a technice.

Wolfram je snadno tavitelný, má malou chemickou reaktivitu.

Jeho některé sloučeniny slouží jako pigmenty $BaWO_4$, jako komponenty skloviny skel, které nepropouštějí rentgenové záření a záření γ . Nižší halogenidy wolframu se využívají v katalýze (WCl_4 – katalyzátor disproportionačních reakcí alkenů).

Uran

Patří do skupiny aktinoidů. Jeho elektronová konfigurace je $7s^25f^36d^1$. Jeho chemické chování je ale bližší prvkům skupiny chromu. Kovový uran má technický význam. Nejvyšší oxidační číslo uranu je VI. Dále se vyskytuje v oxidačních stavech V, IV, III. Elementární uran je málo ušlechtilý kov, elektropozitivní. Na vzduchu se oxiduje na povrchu a při hoření vzniká smíšený oxid U_3O_8 .

Oxid uranový (UO_3) lze připravit rozkladem dusičnanu uranylu ($UO_2(NO_3)_2$), a je slabě amfoterní. Oxid uranový je rozpustný v kyselinách na uranové soli. Při reakci s roztoky hydroxidů alkalických kovů vznikají uranany.

Diuranan sodný $Na_2U_2O_7 \cdot 6H_2O$ se používá jako pigment uranová žlutá.

Uran reaguje s halogeny, důležitou sloučeninou je UF_6 , který je těkavý. Toho se využívá při získávání paliva - dělením izotopů ^{235}U a ^{238}U .

Uran v komplexních sloučeninách dosahuje vysokých koordinačních čísel 8 – 12. Tvorba komplexu je důležitý jev při procesech dělení vyhořelého jaderného paliva a při získávání uranu z přírodních zdrojů.